Diskuse

Sukova „komedie“ z časů normalizace

Kieran Williams

SUK, Jiří: *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975–1989*. Praha, Paseka 2013, 447 stran, ISBN 978-80-7432-302-7.

Jiří Suk,¹ jenž si zcela oprávněně vysloužil vavříny za vůbec první solidní dějiny revoluce roku 1989 v češtině,² nyní publikoval vědecké pojednání o nejdůležitější postavě oněch událostí, Václavu Havlovi – první od Havlova úmrtí v roce 2011. V tomto případě se nejedná o vyčerpávající životopis, nebo dokonce o celkový přehled aktivit, které Václav Havel vyvíjel po dobu čtrnácti let, jež předcházela jeho zvolení prezidentem Československa; práce se omezuje pouze na Havla jako spisovatele politických textů a spoluzakladatele uskupení, jakými byly například Charta 77 nebo Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), a *ad hoc* iniciativ, jako byla například petice „Několik vět“, zveřejněná v létě roku 1989. Narozdíl

1 Tato recenze původně vyšla anglicky v německém časopise *Bohemia*, sv. 53, č. 2 (2013), s. 493–495. V českém překladu redakce doplnila poznámky odkazující na zmiňované publikace.

2 SUK, Jiří: *Labyrintem revoluce: Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize. Od listopadu 1989 do června 1990*. Praha, Prostor 2003 a 2009.

od konvenčního životopisce takový záběr autora osvobozuje od suchopárného výčtu kapitol, jako je rodina a rodinné zázemí, léta dospívání a utváření osobnosti, milenky a tak dále; zároveň ovšem ponechává stranou dobu následující po roce 1989, tedy Havlova léta na Hradě, která by si zasloužila samostatnou knihu. Současně však tento záběr Sukovi umožňuje, aby se soustředil na Havla v té podobě, v jaké byl nejznámější v mezinárodním měřítku – tedy jako disident-dramatik, často pobývajících ve vězení (v tom reálném i domácím), nebo přinejmenším ohrožený skutečným pronásledováním. Zbývá vůbec ještě něco, co by se dalo o Havlovi říci, aniž by to bylo všeobecně známo nebo aniž by se to již stalo součástí jeho mýtu?

Ačkoli v širších obrysech bude vyprávění každému, kdo četl Havlovy vlastní vzpomínky (jako jsou například rozhovory Václava Havla s Karlem Hvižďalou, které vyšly v knižní podobě)³ a předchozí životopisy,⁴ důvěrně známé, Suk dokázal originálním způsobem využít a zpracovat nové prameny. Mezi nimi zaujímá přední místo Havlova objemná korespondence, ať již ta zveřejněná (jako jsou jeho dopisy Vilému Prečanovi a Františku Janouchovi),⁵ nebo v současné době nově zpřístupněná v archivech, včetně Knihovny Václava Havla. Suk rovněž nabízí pohled komunistického režimu, a to prostřednictvím svazků vedených na Havla jakožto objekt vyšetřování a věznění, které se nestačily v posledních dnech roku 1989 skartovat (většina běžných záznamů jeho sledování tak nejspíš dopadla). Tyto prameny zanechávají celkový dojem, že Havel vynikal nesmírným organizačním umem a měl vlohy pro tvoření koalic, v neposlední řadě pak, že dokázal chytře využít každé vhodné skulinky, kterou komunistický režim poskytl, jako byla například výměna valutových honorářů a darů ze zahraničí za tuzexové bony, které se staly pro disidenty záchranným lanem. Čtenář má také možnost utvořit si barvitou představu o Havlovi během jeho pobytu ve vězení, a to prostřednictvím shromážděných zpráv, které o něm podávali informátoři z jeho okolí a které pouze přispívají k umocnění úcty vůči tomu, jak Havel snášel tehdejší tvrdé zkoušky.

Jiří Suk si dopřává dost času na to, aby vylíčil etapy, které se zpravidla v honbě za dramatičtějšími životními periodami přeskakovaly, jako bylo například mezidobí od vystoupení Charty 77 do Havlova odsouzení k dlouholetému trestu odnětí svobody za jeho práci ve VONSu dva roky nato nebo stav jeho naprosté uštvanosti po dobu několika měsíců předcházejících událostem listopadu 1989. Jsou to právě tyto momenty, které toho pravděpodobně čtenářům, ať již domácím nebo zahraničním, zprostředkují nejvíce, pokud jde o nové detaily a nové pochopení Havlovy

3 HAVEL, Václav: *Eseje a jiné texty z let 1970–1989. Dálkový výslech*. (Spisy, sv. 4.) Ed. Jan Šulc. Praha, Torst 1999.

4 Viz např. KRÍSEOVÁ, Eda: *Václav Havel: Životopis*. Brno, Atlantis 1991; SIMMONS, Michael: *Nesmělý prezident*. Praha, Volvox Globator 1993; KEANE, John: *Václav Havel: Politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha, Volvox Globator 1999; BAUER, Jan: *Václav Havel: Necenzurovaný životopis*. Praha, Ottovo nakladatelství 2002; naposled KAISER, Daniel: *Disident: Václav Havel 1936–1989*. Praha – Litomyšl, Paseka 2009.

5 HAVEL, Václav – PREČAN, Vilém: *Korespondence (1983–1989)*. Ed. Vojtěch Čelko a Vilém Prečan. Praha, Československé dokumentační středisko 2011; HAVEL, Václav – JANOUC, František: *Korespondence 1983–2001*. Praha, Akropolis 2007.

oddanosti jeho politickým aktivitám – bez ohledu na následky pro jeho umělecké ambice, které možná preferoval, stejně jako pro jeho pohodlí a zdraví. Pojednání o prezidentské kampani v prosinci 1989, přestože je právě díky Sukovu dřívějšímu důkladnému bádání a redigovanému souboru archivních pramenů⁶ dobře známá, působí příjemně neotřele díky svému zaměření na paradox, kdy bylo třeba obejít pokus komunistické strany o zavedení přímé volby prezidenta, zatímco revoluční hnutí Občanské fórum se snažilo zrežimovat Havlovo zvolení prostřednictvím zdiskreditovaného zákonodárského sboru ovládaného komunisty.

Suk, narozený v roce 1966, píše jako příslušník generace vyrůstající v době normalizace, která vystřídala čas pražského jara a v roce 1989 právě dospěla. Jeho vztah k Havlovi je proto kladný a uctívý, nikoli však zbožný. Jeho publikace je naprosto objektivní, méně spořádané stránky Havlova soukromého života se autor nepokouší ani ututlat, ani z nich dělat senzaci, jelikož jsou ve vztahu k tématu zcela irelevantní. Ve svém úvodu Suk předznamenává tón díla, když tyto roky definuje prostřednictvím pojetí komedie literárního vědce Northropa Fryeho, jehož hlavní myšlenkou je, že ke konci dramatu mladší muž odstraňuje stárnoucího uzurpátora, který mu v tom často brání pomocí absurdních a krutých zákonů, načež se společnost pokojně navrácí ke spravedlivému řádu. Hrdinovo triumfální *anagnorisis* (poznání) není v žádném případě zaručené, dostavuje se často, až když je na konci svých sil, a díky nepravděpodobně šťastnému obratu událostí. V mnoha komediích se vyskytuje jakýsi „zelený svět“, přírodní dějiště příběhu ležící v ústraní, z něhož vystřeluje konečné vítězství nad pustinou nezákonné moci; Havlovo útočiště v chalupě na Hrádečku, zachycené na nádherných fotografiích Bohdana Holomíčka, které knihu ilustrují, dokonale plnilo tuto úlohu.

Jakkoli se Sukovi podařilo zvolit správný rámec, měl ho mnohem lépe využít i mimo úvod ke své knize. V díle odpovídajícím svým duchem komedii, navíc s přídechem romantiky a ironie, by se měl ve větší míře vyskytovat právě onen samotný brzdící element, *senex iratus* (zlý stařec): v tomto případě Gustáv Husák, který stál v čele komunistické strany od roku 1969. Suk začíná své vyprávění epizodou, kdy Havel píše v roce 1975 Husákovi otevřený dopis, v němž mu vyčítá žalostný stav československé společnosti sedm let po Sověty vedené invazi, a končí tím, jak ho Havel střídá ve funkci hlavy státu; jinak se Husák na scéně vůbec nevyskytuje. To je škoda, protože pro každou komedii znamená archetypální postava hochštaplera, jehož vlastní životní příběh může skrývat prvky tragédie, obohacení; Husák se koneckonců stylizoval do role intelektuála (do jisté míry právníka, částečně i historika, ve skutečnosti však v pravém smyslu slova nebyl ani tím, ani oním), jenž si jako politický vězeň protrpěl mnoho let za mřížemi. Propuštění se dočkal v roce 1960, aby se rozvedl se svou první ženou (divadelní režisérkou Magdou Lokvencovou, která zemřela záhy poté, co uvedla na scénu Sartrovu hru *Ďábel a Pánbůh*); o svou druhou ženu, Věru, která k němu vzhlížela, pak Husák přišel při pádu vrtulníku v roce 1977, právě v době, kdy již režim rozjížděl své tvrdé zákroky proti Chartě. Ve své snaze usednout do prezidentského křesla v roce 1975 – tedy v okamžiku,

6 SUK, Jiří (ed.): *Občanské fórum: Listopad–prosinec 1989*, sv. 2: *Dokumenty*. Brno, Doplněk 1998.

jímž Suk otevírá, nicméně pouze z Havlovy perspektivy, své vyprávění – se Husák uchýlil ke složitému, jen zdánlivě ústavnímu manévru sesazení po všech stránkách chřadnoucího úřadujícího prezidenta Ludvíka Svobody; nebylo to nepodobné tomu, co musel později učinit Havel, aby získal úřad on. Přestože „senexové“ postavy nejsou v dramatech od toho, aby si získaly sympatie diváků, musí tam být přítomny, protože „míra jejich skutečné moci nutně implikuje jistou kritiku společnosti, která jim takovou moc poskytuje“.⁷ A jakkoliv má z tohoto hlediska smysl zahájit knihu Havlovým otevřeným dopisem, odstřihuje se tím jeho společenská kritika a rozjímání o moci, které rozvíjel před rokem 1975, a to prostřednictvím svých her *Spiklenci* z roku 1971 (a čtyřicetistránkového komentáře k této hře, nesoucího stopy vlivu Ericha Fromma) a *Žebrácká opera* z roku 1972.

Takový začátek rovněž znamená, že Suk vynechal dřívější Havlův otevřený dopis Alexandru Dubčekovi, napsaný v srpnu 1969. Zárodek myšlenky politické odpovědnosti, kterou Havel rozvinul v dopise Husákovi, byl obsažen už v onom dřívějším dopise adresovaném Dubčekovi.⁸ Sukova kniha se ke konci věnuje více tomu, jak se Havlovi podařilo úspěšně vyšachovat Dubčka ze hry o prezidentské křeslo, než tomu, jak se z něj povedlo odstranit Husáka, což byl relativně snadný kousek. I na tomto místě by komedie získala více z živější přítomnosti Dubčka – lesního dělníka, ne-disidenta a pozdějšího důchodce z Bratislavy – který se ve své stařec-kosti ukájel falešnou nadějí v očekávání, že bude jednoho dne povolán zpátky do čela státu a tak bude moci navázat na přerušené pražské jaro. To by byl pro něho šťastný závěr hry, zcela odlišný od toho, jaký mu přichystal Havel a jeho „lesní muži“ z Hrádečku. V tom, jak Suk udržuje oba dva, Husáka i Dubčka, do značné míry mimo hru – taktak že jim dovolí, aby o sobě dávali vědět alespoň jako „ruch za scénou“ – podléhá averzi vůči oběma těmto mužům, jež je vlastní jeho generaci. Nicméně v zájmu náležitého pochopení této komedie by bylo namístě tuto nechuť překonat.

Z angličtiny přeložila Marzia Patonová

7 FRYE, Northrop: *Anatomie kritiky: Čtyři eseje*. Brno, Host 2003, s. 190. Z angličtiny přeložila Sylva Ficová.

8 Dopis Alexandru Dubčekovi. In: HAVEL, Václav: *Eseje a jiné texty z let 1953–1969*. (Spisy, sv. 3.) Ed. Jan Šulc. Praha, Torst 2000, s. 911–929.